

26.01.2013.

Информациона писменост у процесу унапређења наставе професора средњих школа и гимназија

10:00-11:30

Дигитални репозиторијуми

Дигитализација

Дигитализација је претварање из аналогног у дигитални облик. Два основна разлога дигитализације су: омогућити ширем кругу корисника приступ различитим материјалима и сачувати и заштитити значајне садржаје од уништавања. Постоји могућност да се дигитализује различита врста грађе: текстуална грађа, слике, аудио и видео материјали, тродимензионална грађа а као крајњи резултат добијају се дигитални репозиторијуми.

Дигитални репозиторијуми

Репозиторијуми су организоване збирке различитих докумената (књига, чланака слика и др.) у дигиталном облику. Тај материјал је или оригинално настао у дигиталном облику (born digital) или је накнадно дигитализован. Многи репозиторијуми настају процесом **самоархивирања** који подразумева да аутори сами уносе своје радове (објекте) у систем и описују их стандардизованим метаподацима.

Према врсти материјала, репозиторијуми се могу поделити на **тематске** и **институционалне**. Тематски садрже радове из одређене области, док институционални садрже радове који су настали као резултат рада неке установе (нпр. универзитета) или радове који су значајни за њен рад.

Многи репозиторијуми (који се заснивају на принципу самоархивирања) омогућавају да се јавности изложи, односно да се публикује чак и необјављени материјал (нацрти, скице, планови). Са становишта репозиторијума, важно је само да документ (објекат) буде у дигиталном облику и у одговарајућем формату. На тај начин репозиторијуми значајно доприносе размени знања и интензивирању научне комуникацији, што је веома драгоцено нарочито у неразвијенијим земљама у којима нема довољно средстава да се плати приступ до часописа комерцијалних издавача.

Иако репозиторијуми могу бити и комерцијални, већина се налази у отвореном приступу, омогућавајући тако да великом броју корисника буду доступне најновије научне информације. Велики број издавача (90%) дозвољава да аутори препринте, прихваћене за објављивање у њиховим часописима, поставе у

дигиталне репозиторијуме својих институција или међународне тематске репозиторијуме.

Дигитална НБС (<http://scc.digital.nb.rs/>)

Дигитална Народна библиотека Србије почела је да се развија од 2003. године када је основано Одељење за развој дигиталне библиотеке. Одељење је имало седам стручњака чији је циљ био изградња и развој дигиталних колекција културног наслеђа Србије које се у физичком облику чува у НБС. Дигитална Народна библиотека Србије изграђена је у складу са принципима отвореног приступа знању и информацијама и данас броји око 1,2 милиона дигиталних јединица у преко 100 различитих колекција. Репозиторијум нуди могућност прелиставања и прегледа дигиталне грађе као и могућност преузимања грађе страну по страну.

Дигиталне колекције НБС су: Тирилски рукописи, Епска народна поезија, Стара и ретка књига, Књиге, Стара штампана књига, Новине и часописи, Картографска грађа, Гравире и ликовна грађа, Музикалије и фонодокументи, Фотодокументи, Плакати и документациони материјал, Каталози и библиографије, Разно, Легати, Завичајне колекције.

Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду – PHAIDRA (<https://phaidrabg.bg.ac.rs/>)

Дигитални репозиторијум PHAIDRA (Permanent Hosting, Archiving and Indexing of Digital Resources and Assets) је систем за похрањивање и управљање дигиталним објектима. Он омогућава наставницима и сарадницима универзитета у Србији (Београду, Нишу и Крагујевцу) да своје научне радове, публикације и друга документа сами унесу у систем где ће бити трајно архивирани. У систем могу бити депоновани непубликовани и публиковани радови, уз потпуно поштовање ауторских права. Такође, могу бити депоновани докторски, мастер, **дипломски** и други непубликовани и публиковани радови, уз потпуно поштовање ауторских права. Могуће је похрањивање и докумената важних за наставни, научни, административни и организациони рад на Универзитету, и различитих врста дигиталних објеката: текстова, слика, тонских докумената, видео записа, линкова итд. Објекти су описани стандардизованим метаподацима и претраживи по свим пољима. Основна карактеристика овог репозиторијума је да аутори сами могу да уносе своје радове и више је окренут научној комуникацији. Систем нуди основно и напредно претраживање уз могућност коришћења логичких оператора «и» и «или».

Систем Е-тезе Универзитета у Београду део је Дигиталног репозиторијума PHAIDRA који је намењен претраживању и преузимању докторских дисертација одбрањених на Универзитету у Београду.

Портал Европеана (<http://www.europeana.eu/portal/>)

Еuropeана је портал културног наслеђа Европе. Промовисана је 2008. године као иницијатива Европске комисије. На порталу се данас налази преко 24 милиона јединица из преко 2000 институција и организација из готово свих земаља Европе. У оквиру Европеане реализују се различити пројекти који омогућавају да се преко портала Европеана може приступити дигиталним садржајима из библиотека, музеја и архива Европе.

Дигитални репозиторијум Европеана омогућава приступ дигиталним књигама, рукописима, часописима, фотографијама, докторским дисертацијама, научним радовима, препискама из различитих области знања (књижевност, уметност, историја, географија, филозофија, наука и техника...). Поред великог броја пројеката који се реализују како би се омогућио приступ дигиталној грађи, Европеана ради и виртуелне изложбе (<http://exhibitions.europeana.eu/>) које представљају преглед садржаја који је доступан на порталу са детаљним информацијама о приказаној грађи. Оно што је карактеристика Европеане јесте да је све у отвореном приступу, може се претражити према различитим критеријумима и све се може преузети у одговарајући формат.

Претраживање може бити основно, уношењем појмова и термина у поље за претраживање који одговарају на питање ко, шта, где и када. Други начин је да се у поље за претраживање унесе једна од четири упитне речи на енглеском језику (*who, what, where, when*) уз коју стоји одговарајући термин. Нпр.: *who: Friedrich Wilhelm Nietzsche, what: Gothic, where: Serbia, when: 1900*. Трећи начин претраживања је уношење фраза у поље за претраживање уз које могу да се користе логички оператори AND, OR, NOT. Нпр. "Alexander the Great"; "Alexander the Great" OR "Alexander romance". Када се добију резултати претраге се даље могу филтрирати према неколико критеријума: By media type, By language, By date, By country, By copyright, By provider.

Веб 2.0 сервиси

Веб 2.0 је тренд у www технологији заснован на друштвеној ноти која корисницима омогућава учешће у креирању веб страна. Тиме се указује на другу генерацију веба која подразумева интерактивну комуникацију између корисника и рачунара, корисника и других корисника. Основне карактеристике веба 2.0 су отвореност, слобода и колективна интелигенција а корисници могу у потпуности да користите веб 2.0 апликације кроз веб претрживач. Сама архитектура веба 2.0 подстиче кориснике да допринесу стварању веб садржаја или апликација. Саставни делови веба 2.0 су: друштвене мреже (Facebook, Twitter и сл.), што је постало синоним за веб 2.0; блогови; форуми; фолксономија; RSS.

Вики је веб сајт (или колекција веб страница), дизајниран тако да било ко, ко има приступ Интернету, може да му приступи и допринесе креирању и уређењу садржаја који се у њему налази без већих техничких знања. Корисници викија

немају потребу за додатним софтвером, пошто могу да прегледају, читају или уређују садржај директно преко свог веб читача.

Вики (од хавајског «вики вики» што значи «брзо») је врста веб сајта који се мења на драстично различит начин од уобичајеног. Наиме, информације које се налазе на вики сајтовима може да мења сваки посетилац. Интегритет информације чува се тиме што свака страница чува историју промена тако да је врло лако вратити стару верзију странице ако се на њој деси нека непожељна промена, као и могућношћу потпуног и прецизног надгледања свих промена на викију (или само на одређеним страницама). Викији се користе за креирање сајтова које може да уређује већи број људи са циљем стварања онлајн заједнице сарадника који имају одређени заједнички циљ. Викији се такође користе у пословним организацијама као системи за управљањем знањем и информацијама које те организације поседују.

Најпознатији вики је Википедија. Википедија је енциклопедија слободног садржаја на Интернету који могу да креирају и мењају сви који имају приступ Интернету. Википедија има преко 14 милиона чланака на преко 270 језика. Више од 3 милиона чланака је на енглеском језику а близу 200.000 чланака је на српском језику. Википедија на енглеском језику може бити врло често релевантан извор информација, са добрим референцама на крају чланака, док Википедија на српском не може.

Фолксономија је класификациони систем формиран на основу тагова или кључних речи које генеришу корисници чиме аотирају или описују садржаје на Интернету. Ово је познато и као заједничко означавање, друштвене класификација, друштвено индексирање и друштвено означавање. Означавање (таговање), што је једна од основних карактеристика веба 2.0, омогућава корисницима да истовремено класификују и проналазе информације. Додељивање скупа кључних речи или тагова (tag cloud) омогућава једноставно проналажење повезаних ставки. **Tag cloud** (облак ознака) је визуелна репрезентација текстуалних података, који се обично користи да опише кључне метаподатке (тагове) на веб странама или да прикаже слободну форму текста. Тагово су обично појединачне речи и важност сваког тага је истакнута величином фонта или одређеном бојом. Овај формат је користан за брзо сагледавање најважнијих термина и брже проналажење.

RSS (Really Simple Syndication) је један од сервиса веб 2.0 и представља скуп веб формата који се користе за прикупљање садржаја са блогова или веб страна за које су заинтересовани корисници. Корисник се претплаћује на RSS материјале (бесплатно) преко RSS читача или преко RSS агрегатора. Најпознатији RSS читачи данас су Bloglines (www.bloglines.com) и Google Reader (www.google.com/reader). Популарни веб претраживачи, Microsoft Internet Explorer и Mozilla Firefox, имају већ уграђене читаче RSS информација који се лако могу додати веб страни корисника. RSS материјали се препознају по иконици .

Google Reader је један од најпознатијих RSS читача. Да би се корисник претплатио на RSS материјал преко овог читача потребан је неки облик gmail налога. Корисник се претплаћује на RSS материјал преко дугмета *subscribe*. Довољно је да се корисник претплати једном на RSS материјал и информације се ажурирају редовно.

Постоје специфичне веб стране или рачунарски софтвери који прикупљају одрђену врсту информација са различитих извора на једно место, агрегатори. Један од њих је Yahoo Pipes (<http://pipes.yahoo.com/pipes/>). Yahoo pipes (Yahoo канал за податке) је софтверски алат који омогућава филтрирање RSS материјала и на тај начин их прилагођава индивидуалним потребама корисника. Yahoo pipes могу да креирају сви који имају приступ Интернету. Потребан је само YahooID налог.